

Tóth Albert

Eltűnő tájneveink a Nagykunságban

Bevezetés

A táj az egyik legnehezebben értelmezhető fogalom. Inkább érezzük, mintsem értjük lényegét. Ha az ember és a táj kapcsolatát próbáljuk boncolgatni, rögtön rájövünk, hogy mennyi szinte zavarba ejtően sok megközelítési módja van e témának. Abban viszont a legtöbb táj-kutató egyetért, hogy a táj nem más, mint a természet és a társadalom különös kölcsönhatásának ellentmondásos egysége. Egyrészt a társadalom anyagi életfeltétele, másrészt magasrendű vizuális-esztétikai kvalitások hordozója. Éppen ezért az ember és a természet kölcsönhatásainak tárgyiasult – az ember alakította anyagi világ manifesztálódott története.

Abban is adott az egyetértés, hogy a természet által kialakított és a társadalmi igényeknek átalakított földfelszín, a talaj, a víz, a növényzet, az állatvilág, az ember és az ember által létrehozott mesterséges tájelemek és létesítmények együttes megjelenése, amely a szüntelen egymásra hatás következtében állandóan fejlődik és változik. Másként fogalmazva: a táj a társadalmi igényeknek megfelelően a bioszférában nooszférává (antroposzféra, technoszféra) átalakított, emberiesített természet, emberi környezet.

A táj önálló, sajátos természeti, földrajzi, ökológiai és kultúrkörnyezeti egység, amely a szomszédos, más karakterű (tájjellegű) területekről megkülönböztethetően elkülönül.¹

A tájfogalom jelentőségéről

Gróf Teleki Pál, ez a nagy formátumú, iskolát teremtő geográfus a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen elmondott 1937-es rektori tanévnyitó beszédében a tájfogalom jelentőségéről szólt.² Többek között a következőket mondta: „*A táj nemcsak kép. A táj típusos teremtő élet is, amely hegyet, növényzetet, embert, testet, lelket, gondolatot, érzést, munkát formál, – újat teremt és világot gazdagít.*” Tájértelmezésében különös hangsúlyt kap maga az emberi lényeg. „Az embert, testet, lelket, gondolatot, érzést formáló tájban az ember s a körülötte lévő világ legmélyebb, legsajátosabb kapcsolata fogalmazódik meg. Ezért is tekinthető a táj antropozociocentrikus fogalomnak. A száraz, bármennyire is tényszerű táj-definíció sohasem lehet teljes.” *mi tudjuk, hogy a táj ennél jóval több. Számunkra tele van szeretettel és lélekkel. És mindenütt ott lebeg a hely szelleme, amely mindegyikünk számára mást és mást jelent. Legtöbbször nem is tudjuk megmagyarázni, talán nem is kell, csak szeretettel kell élni benne, – ebben a soha meg nem ismétlődő életünkben*” – vallja Réthy Zsigmond.³

1 Cholnoky Jenő: Az Alföld felszíne. In: Földrajzi Közlemények. 1910. 83. p., Teleki Pál: A tájfogalom jelentőségéről. In: Budapesti Szemle 1937. nov. füzet 6–10. p.; Bulla Béla – Mendöl Tibor: A Kárpát-medence földrajza. Budapest, 1947.

2 A beszédet a Budapesti Szemle 1937. évi novemberi száma teljes terjedelmében közölte.

3 Réthy Zsigmond: Az ember és a táj. In: Crisicum I. 1998. 11–17. p.

„Az ember a tájat nem definiálja, nem is tudná definiálni, bár egy-egy jellegzetes vonásával nagyszerűen tudja jellemezni. A tájaknak nevük van. A tájnak nevet adó ember éppen azt a jellegzetességet ragadja meg, ami a tájnak legtömörebben, egyben a legtalálhatóbban fejezi ki annak sajátosságát.”⁴

A természet közelében élő ember kiválóan ismerte annak minden rejtett rezdülését. Létfennmaradása is nagymértékben éppen ettől függött. A természettől elidegenedő embert sokkal inkább fenyegetik a természeti csapások, mivel a technikai eszközök birtokában már nem érzékeli annak jelzéseit. Éppen ezért mondja Teleki Pál 1937-ben: „Az ember tájismerete nemzedékek tapasztalatára, a mienknél összehasonlíthatatlanul finomabb, élesebb látó, halló, szagló, tapintó szerveken, élesebb, finomabb méret és távolságérzéken, finomabb öntudatlan megérzésben, nagyobb nyugodtságon és a természetes való benső együttélése alapján alapul.”⁵

„Minden táj önálló individuum, egyéniség.”⁶ „Egy-egy táj egyediségét az is bizonyítja, hogy tulajdonneve használata kellőképpen megkülönbözteti minden más tájtól.” Teleki Pál tanítványa és munkatársa Kádár László pedig arra figyelmeztet: „A tájak nevei megőrzendő kultúrkinccsek.”⁷

A víz jelentősége a rendkívül mozaikos nagykunsaági- és nagy-sárréti tájban

„A folyók elsődrendű szerepet tölthetnek be a magyarság életében. Legrégibb tájneveink jó részt a folyókhoz is fűződnek. Ezek egy csoportja folyóközi fekvést fejez ki, mint Csallóköz, Rábaköz, Bodrogek, stb. Magának az előző hazának a tájneve, az Etelköz is folyóköz jelent.”⁸ Az alföldi, így a nagykunsaági- és nagy-sárréti ember életében is meghatározó szerepe volt a folyóknak. Ezt a térséget elsősorban a Tisza, a Berettyó és a Körösök vízrendszere alakította. Vitathatatlan tény, hogy ez az árvizektől gyakran meglátogatott tér történelmileg is népek-kultúrák olvasztótégelye volt, ahogyan mondja Jókai Mór, s egyben „ősi menedéke a magyarságnak”. Ezeknek az áradmányos területeknek megvolt az az előnye is, hogy a „sokkal hatalmasabb ellenséges erők támadása esetén is meg lehetett bennük húzódni, a szinte bevehetetlen mocsárvárok oltalmában.”⁹

Kisújszállás határa két egymástól lényegesen elütő egységre tagozódik. A nyugati hátsabb határrészek, az ún. „belső földek” (Babó, Csorba, Igriczi, Konta, Szórfű, Turgony, stb.) a löszös platón fekszenek, amíg az északi, keleti és délkeleti határegységek pedig (Békás, Csivak, Gyalpár, Ludas, Lukács-fenek, Kisrét, Nagyrét, Vasas stb.) a nagy-sárréti területekre esnek.

A hátsabb, a mocsárrétegekből kiemelkedő részek voltak a szigetek. Közülük is a legmagasabban fekvő részek a laponyagok (Gyalpár-, Igarió-, Marjalaki-laponyag stb.) és a porongok voltak. A kéziratok térképek ezeket vagy laponyagként jelölik, vagy pedig „insula” (=sziget) néven illetik. Többnek a neve önálló határrészként még ma is tovább él (pl. Falu-, Perjés-, Ravaszlyuk-, domb-, Danczka-sziget stb. sziget). Rajtuk kiváló szénát adó mező nőtt;

4 gróf Teleki Pál: A tájfogalom jelentőségéről. In: Budapest, 1937. évi nov. füzet 6–10. p.

5 gróf Teleki Pál: A tájfogalom jelentőségéről. In: Budapest, 1937. évi nov. füzet 6–10. p.

6 Bulla Béla – Mendöl Tibor: A Kárpát-medence földrajza. Budapest, 1947. 611. p.

7 Kádár László: A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei. Budapest, 1941. 6–7. p.

8 Kádár László: A magyar ember a magyar tájban. In: Bartucz Lajos (szerk.): A magyar nép. Budapest, 1943.

9 Kádár László: A magyar ember a magyar tájban. In: Bartucz Lajos (szerk.): A magyar nép. Budapest, 1943.

a korabeli jegyzőkönyvek is gyakori kaszálóosztást említenek. „Kaszálót Göröngyösön, a Sándor érnél, az Igarióbeli laposban, Pázsit sziget, Macskás sziget, Domb-sziget, Ravaszlyuk és Rakonczás környékén osztottak. Meghatározván, hogy az osztás a Ravaszlyukon a Danczka rónánál kezdődjön nyíl huzattatott.”¹⁰

Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy mindegyik sziget állandó szárazulat lett volna. Több szigetet is a nagyobb árvizek rendszeresen elöntöttek „Ezen fattyas sziget a körül lévő környéknél magasabb volt, a Fattyas szigeten pedig nád nem termett, hanem füvet kaszálhattak rajta, mert a nagy árvíz ugyan elborította, de midőn apatt, ott tetszett ki legelőszőr a vízből.”¹¹

Az egyes szigeteket valamivel alacsonyabb fekvésű földnyelv, a derék választotta el egymástól. (Pl. Karajános-, Komáromi-, Nyári-, Ládafia-, Macskás-, Ravaszlyuk-derék stb.) A rét elnevezést is többnyire erre használták, hiszen ezek a tavasszal elárasztott, majd nyaranta kiszáradó területek jó szénát adtak, majd a jószág legelőjeként szolgáltak. A legeltetett állatok áthajtási helyeként – de legtöbbször közlekedési útként is a derekakkal közel egy térszíni magasságban fekvő, kotus, süppedékes helyek a rónák szolgáltak.

A nagyobb kiterjedésű, még horpadtabb részek voltak a lapos-ak a még mélyültebb lapost pedig fenék-nek nevezték (Pl. Gatyás-, Igarió-, -Kitelén-, Konta-, Marjalaki-, Matyi-, Mirhó-, Vasas-, Vigyorgó-, stb. lapos, illetve Halas-, Kiszrét-, Lukás-, Mélyér-, Pálfi-fenek stb.) Ezek a többnyire pangóvízes térségek később sem alakultak át láppá, mivel időleges kiszáradásuk idején a talajba jutó oxigén megakadályozta a tőzegképződés folyamatát.

A legmélyebb, az állandó vízzel borított terek voltak a mocsarak, fertők és a tavak. Víz-cseréjükét, vízutánpótlásukat a rendszeres árvizek biztosították. A legnagyobb Gyálpár-tó a Nagy-Sárrét nyugati peremén egészen a város alá húzódott. A tavi feltöltődés előrehaladott állapotában lévő része, a Sásas-tó, közvetlenül a város lakóövezetével érintkezett.

Végül említést kell tenni az erekről is, hisz ezek voltak a régi vízrendszer tápláló csatornái, egyben a víz átfolyási helyei. Az erek keresztül-kasul behálózták a területet, bennük a víz szinte minden irányban mozoghatott. Mi sem jellemzőbb, hogy amit a szigeteknek, hátaknak, derekának, laposoknak, fenekeknek külön neve volt, így az ereket is külön névvel illették. (Pl. Bárány-, Bodzás-, Bukó-, Csivak-, Danczka-, Dögös-, Himesd-, Sebes-, Szejkő-, Talján-ér stb.)

Éppen ezekből az elnevezésekből lehet arra következtetni, hogy az egyes térszíni formák és az őket elválasztó geomorfológiai és vízrajzi egységek mennyire összefüggtek egymással. Szinte mindegyiknek megvan a maga párja. (Pl. Danczka-róna – Danczka-ér, Perjés sziget – Perjés-ér, Matyi sziget – Matyi-lapos, Nyári derék – Nyári fenék stb.)

Több esetben szinte a teljes geomorfológiai sor is végig követhető. (Pl. Macskás-ér, Macskás-fenek, Macskás-derék, Macskás-rét, Macskás-sziget).

Az I. katonai felmérés az ún. Josephinische Aufnahme (1763–1787) különös képét rajzolja meg e nagy-sárréti térségnek. A katonai térkép mellett elkészített országleírásban a kisújszállási, ecsegi, dévaványai területet így jellemezték a munkát végző, főleg német hadmérnökök. „Az úgynevezett Sárrét mocsár, Kenderestől húzódik ide és a helység hosszában

¹⁰ Kisújszállás városi levéltár, Prot. Curr. 1778. 134. p. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (továbbiakban SZML)

¹¹ Kisújszállás városi levéltár, Prot. Curr. 1790. VII., 1854. sz. SZML

elnyúlik ... itt ez a mocsár járhatatlan, a medre nagyon sáros, szigetek nincsenek, a nád teljesen benőtte. A Kis-Kabai, Nagy Kabai-, és a Gatyás-ér állóvizek, melyek száraz időben a mocsár visszahúzódásakor maradnak vissza. Más időszakban az egész vidéket az országútig elönti az ár. A Berettyó folyó itt 100–150 lépés széles, 3–5 láb mély, agyagos a medre. Ez a rész a száraz időszak kivételével a mocsaras meder miatt megközelíthetetlen. A mocsár néha teljesen befagy, olyankor a lakosok mellékutakon Ványával kapcsolatba kerülnek ...”¹² A leírás a lényegét, a táj karakterét határozottan megragadja. Mivel azonban a felmérés alapvetően hadászati célokat szolgált a táj részletekben megnyilvánuló rendkívüli mozaikosságot figyelmen kívül hagyja. Például „szigetek nincsenek, a nád teljesen benőtte” megállapítás is a táj alapos ismeretének hiányáról tanúskodik.

Az egykori határrészek, vízrajzi fogalmak nagy száma is bizonyítja a táj egykori formagazdagságát, tagoltságát. Kisújszállás határában ezek kétharmada a „rétségre” esik.

A vele szomszédos nagy-sárréti területen, Dévaványa földrajzi neveinek számbavétele során az 1700–1900 közötti időszakról főleg kéziratos térképek felhasználásával 618 földrajzi nevet sikerült összegyűjteni, ebből az összes név 51 %-a vízrajzi vonatkozású.¹³

A tájnevek tetten érhető megszületése

A korábbiakban már idéztük gróf Teleki Pál okfejtését, hogy „a tájaknak nevük van. A tájnak nevet adó ember éppen azt a jellegzetességet ragadja meg, ami a tájnak legtöbbszörben, egyben a legtalálhatóbban fejezi ki annak sajátosságát.” Az viszont egyértelmű, hogy a tájnevek döntő többségének megszületése teljesen bizonytalan, vagyis, hogy kik s miért nevezik adott névvel az illető területet. Vannak azonban olyan nevek, amelyeknek a születési körülményeit pontosan ismerjük.

Tisza-völgy

Ezt a tájnevet mind a köznapi életben, mind pedig tudományos dokumentumokban, avagy jogi értelemben is elfogadott módon rendszeresen használjuk. A fogalom megszületése azonban kevésbé ismert, pedig annak forrását pontosan ismerjük.

Gróf Széchenyi István Eszmetörédek különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg című 1847-ben megjelent híres röpiratának 14. oldalán találkozunk először ezzel a fogalommal. E tájnév megalkotója tehát a „legnagyobb magyar”.¹⁴ Ez a dokumentum alapozta meg a Tisza szabályozásának korszakos munkáját.

Háromföld

Szűcs Sándor (1903–1982) a Nagy-Sárrét tudósa nevezte így a Nagykunsaág, a Hortobágy és a Nagy-Sárrét, e három középtáj találkozási helyét. Az átfogó ármentesítési munkálatok előtt ez a három vízjárta táj a Tisza, a Hortobágy, a Berettyó és a Körösök ártéri lapálya volt. A közigazgatási határok időközbeni megváltozása ellenére ez a három táj megtartotta szoros kapcsolatát, együttműködésük lehetősége a továbbiakban is fennállt. Az 1991-ben

12 Katonai felmérés, Josephinische Aufnahme, 1763–1787, Coll. XXI. Sect. 21. A leírást közli Cseh Géza 1995.

13 Hajdú József: Dévaványa történeti helynevei a kéziratos térképeken (1700–1950). Székesfehérvár, 1995. 3–58. p.

14 Gróf Széchenyi István: Eszmetörédek. Pest, 1847. 14. p.

indult Alföld-programban is megfogalmazódott e három tájegység stratégiai együttműködésének szükségessége. Leszögezhetjük, hogy a névválasztás tehát szerencsés volt. Tipikus példája a tájak szerves összekapcsolódásának.

Erzsébet-liget(ek)

A Nagykunságban az 1800-as évek utolsó évtizedeiben a települések területén jelentős területrendezési munkálatok indultak. Az 1846. augusztus 27-én megindult Tisza-szabályozás eredményeként a korábban rendszeresen elöntött vizek, élőhelyek, mind jobban zsugorodtak. Ezek az egykori vízjárta lapályok kiváló lehetőséget adtak azok befásítására. Kisújszállás esetében döntő fordulatot jelentett a Szolnokot Debrecennel összekötő a vasúti fővonal megépítése 1857-ben, melynek következtében a városnak ez a mélyen fekvő része mentesült a tiszai áradásoktól. Az un. Fertő nevű vizenyős területen már javában folyt a faültetés, amikor 1898. szeptember 10-én meggyilkolták Erzsébet királynőt, a szeretett Sissyt. A magyar nemzet felbuzdulásból, szeretete jeleként vagy akár Darányi Ignác, földművelésügyi miniszter felhívó szavára is hallgatva azonnal emlékfákat, fasorokat, ligeteket telepítettek az egész országban. Ősz volt, a faültetés ideje, így sorban születtek az Erzsébet-ligetek a Nagykunságban is. Sajnos, ezek egy része már véglegesen elpusztult vagy igen leromlott állapotban található.

Papgátja

A Kisújszállási Kalendárium 1905. évi száma így emlékezett meg a történekről: „1876: a Mirhó-gát elszakadt, gáttal kellett védeni a várost. Illyés Bálint és Dorogi Lajos lelkesek is versenyt dolgoztak a gát töltésénél a néppel. E gát a város végén a mai napig is Papgátnak nevezetik.”¹⁵ A gát környezetében végrehajtott tereprendezés ellenére a gát 50–60 méteres szakasza szerencsére megmaradt. Ennek helyét egy 1867-ben született idősebb ember pontosan megjelölte, aki 9 évesen maga is hordta kosárban a töltés földanyagát. A Városvédő- és -Szépítő Egyesület és az Alföldkutatásért Alapítvány 2004. szeptember 25-én az emlékhelyet táblával jelölte meg, így neve még sokáig fennmaradhat.

0-fok

Kisújszállási északkeleti határ része a *Ravaszylyuk*. Ez a partos fekvésű terület a rókakotórékok nyomán kaphatta a nevét. (Mesterszállás egyik hasonló fekvésű területe a *Rókalukasdűlő* neve is így keletkezhetett.) A Villogó csatornával határos területen 1985-ben egy 340 hektáros rizstelepet hoztak létre. A telep északkeleti részét, ahonnan a geodéziai méréseket indították, azóta is 0-foknak nevezik a rizsföld környékén járók.

Bolhás

A lakatlanná vált nagykunsági tanyák helyén még évekig megmaradtak a dűledező egykori istállók, ólak. Így, különösen a disznóólak porában még sokáig tovább élhettek a bolhák, s ha valaki egy ilyen helyre betért, jócskán megrakodott ezekkel a vérszívókkal. Ez a kellemetlenség szülte a Bolhás határnevet, a kisújszállási *Karaháton* Dobozi László

¹⁵ Kisújszállási Kalendárium az 1905. évről. Kisújszállás.

egykori tanyája helyén. (Az eset nem egyedi. A Hortobágy *Vókonya-pusztáján* egy telepített akácerdőben éveken át tartottak ridegen sertéseket. Ezt a helyet a pásztorok azóta is *Bolhás-erdőnek* emlegetik.)

A tájnevek átalakulása, eltűnése

A táj fogalom napjainkban erősen devalválódik. Alig használjuk, helyette egyszerűen csak helyet, térséget, területet – jobb esetben vidéket, divatos szóhasználattal pedig régiót mondunk. Ezeknek a fogalmaknak általános értelemben természetesen megvan a maga értelme, de egy táj vagy tájelem megjelölésére aligha alkalmasak. Ebben döntő szerepe van az ismerethiánynak, s az ebből következő gyökértelenségnek, a hellyel való azonosulás, kötődés elmaradásának. Eltűnőben vannak szép, a táj lényegét tükröző földrajzi (település, határ, dűlő, stb.) neveink. Helyettük egyszerűen csak kódszámokat használunk: K8-as dűlőt, R11-es táblát vagy a még hivatalosabb U 1922 - A - 00 parcella azonosítót emlegetjük. Van azonban egy hosszabb idő alatt bekövetkező tájnév-változás is. Ez egy természetes folyamat, amelyben döntő szerepe lehet a tájjelleg gyökeres megváltozásának. Ilyen a róna szavunk is. A hajdani vízi világ embere az Alföldön ezt a fogalmat vízrajzi kategóriaként értelmezte, az általa elnevezett tájrészlet is vizes lélettér volt. Egy pákász 1807-ben a Nagy-Sárréten így értelmezte a róna fogalmát: *„Ezek a rónák arra készültek, hogy vizes időben egyik szigetről a másikra kellettven a marhákat hajtani, a gazt helyenként megtörték a marháknak, és annak nekiverték és ott keresztülhajtották. Hol úszott, hol nehezen egymás után keresztül gázolt, s ilyen tsapásokot tsináltak.”*

A Nagykunsági Krónikában Györfly István hasonlóan fogalmaz: *„Mikor a rónán a marhát átvették, annak vize a fenék iszapjával pocsolóává kavardott.”*¹⁶ Petőfi Sándor a rónát már az alföld, a síkság fogalmaként használja: *„Mint a róna, hol születtem ...”* A Hevesi rónán című versében pedig ezt írja: *„A róna oly néma, oly zajtalan.”* A mindennapi szóhasználatunkban az eredeti jelentést elfeledve a síkság, az alföld, esetleg a pusztasággként használjuk a róna fogalmát.

Egy tájnév megváltozását egy hozzá kapcsolódó esemény is előidézhetheti. A egyik kisújszállási kunhalmot a kéziratros térképek *Vermes-halomnak* nevezik a rajta kialakított csík- és gabonavermek következtében. Kisújszállás központi ármentes hátság részét jelenleg is *Vermeshátnak* nevezik. Fent említett halom 1863-ban vesztőhely lett, mivel két délvidéki gonosztevőt rajta végeztek ki. Ennek tényét levéltári hivatalos dokumentumok is igazolják. Azóta Akasztó-halomra változott a korábbi Vermes-halom elnevezés. Mivel az egyik betyár neve Lipták volt, a halmot más néven *Lipták-dombnak* is említik. Kisújszállás legmagasabb pontja a helyiértékként megjelölt 94,4 méter magasságú *Bogarasi-halom*. Nevét más néven csak *Nagyhalomnak* említik. Alakja után *Kosárháti-hegynek* is nevezik. (Az alföldi ember a tájból alig néhány méternyire kiemelkedő geomorfológiai képződményeket gyakran nevezi „hegy”-nek, például *„Szőlő-hegyek”* a homokbuckás területeken.) A fent említett halom újabbban a föld tulajdonosáról *Varga-halom* néven is szerepel.

16 Györfly István: Nagykunsági krónika. Karcag, 1922. 8. p.

A tájnevek megfogyatkozását nagymértékben okozta a táj gyökeres átalakulását előidéző átfogó vízrendezés is. Az egykori vizes élőhelyeket a szántóföldi művelés vette birtokba. A nagykunsági vizes táj életében a gyökeres átalakulást az egyik legdöntőbb tájtörténeti jelentőségű fordulatot 1787-ben a Mirhó-gát megépítése eredményezte. Ennek utána néhány év múltával a korábbi legelők, kaszálók is szántóvá váltak. Száz évvel később Herman Ottó már ezt írja: „*Ez a mocsár- és rétvilág egykor óriási volt, de most szélei felől évről-évre összébb szorongatja az eke ...*”¹⁷

A helynevek megfogyatkozásában döntő fordulatot hozott a tanyavilág felszámolása is. A dülőket és jelesebb tanyákat szinte valamennyi korabeli térkép feltüntette. Sőt egyes tanyák majorok még anyakönyvező helyek is voltak. Súlyos hibának tekinthető egy-egy mérvadó forrás tévedése is. A túrkevei határban lévő szép nevű Pusztatúrpásztón született a világ filmgyártásának egyik legnagyobb alakja Finta Sándor. Szülőhelyét a Magyar Nagylexikon¹⁸ súlyos tévedés gyanánt Túrkevében jelöli meg, pedig őt Puszta-túrpásztón anyakönyvezték. Ő maga erről így vall: „*Születtem Pusztatúrpásztón, a földi paradicsomban.*” Egy ilyen mértékadó kiadvány nemkívánatos módon hozzájárult egy tájnév devalválódásához.

Mit tehetünk a tájneveink védelmében?

1.) A még fellelhető tájnevek számbavétele, publikálása

Fontos és időszerű feladat a településeken előforduló tájnevek tematikus összegyűjtése és azok publikálása. Ez történhet a már korábban megjelent írások újbóli megjelentetésével, de legalább ennyire fontos a már elkészült, de még kéziratban pihenő kutatási eredményeknek közzététele is, ami történhet akár könyvalakban akár pedig elektronikus úton. A Nagykunságban különösen indokolt a kun eredetű határnevek, kunhalmok történelmi-nyelvészeti szempontú ismertetése. Szorgalmazni lehetne a helytörténeti kutatások keretében a tájváltozás nyomon követését. Szép példája ennek a dévaványai határnevek összegyűjtése és monografikus megjelentetése. Hajdú József elektromérnök 1995-ben számba vette Dévaványa földrajzi neveit, az 1700–1950 közötti időszakról és ekkor 618 tájnevet tudott azonosítani korábbi dokumentumok alapján és a még ma is használatos nevek összegyűjtésével.

Ökrös István karcagi tsz-nyugdíjas versbe szedve írta meg 1977-ben Karcag határneveit. Az összegyűjtött 126 határnév jelentős része akkor még ismert volt. Az azóta eltelt időszakban, hogy ebből hány tájnév ment feledésbe, ezt egy újabb vizsgálat deríthetné ki.

2.) A helyi értékek feltárása, megjelölése, megismertetése

A Kisújszállási Városvédő- és Szépítő Egyesület az Alföldkutatásért Alapítvánnyal összefogva a két évenként sorra kerülő Elszármazottak Találkozója alkalmával mindig megjelöl egy-egy sajátos városi tájértéket. Elsőként a település ősi telephelyét, *Marjalakát* jelölte meg egy ünnepség keretében, majd elhelyezték azt a tájékoztató táblát, amit ünnepi alkalomkor rendszeresen meg is koszorúznak. A következő években egy másik ősi telephely,

¹⁷ Herman Ottó: Az ősi foglalkozások. Halászkok és pásztorélet. Budapest, 1898. 16–18. p.

¹⁸ Magyar Nagylexikon. Budapest, 1998. (Ez a lexikon elkövetett egy másik hasonló hibát is, amikor a nagykanizsai születésű Kaán Károly szülőhelyét Tótkomlósként jelölte meg.)

Turgony megjelölésére kerül sor. Azóta már tábla jelzi és ismerteti a *Papgátját*, a fontos vízrajzi helyként számon tartott *Nagy- és Kis Csivag-eret*, a város legmagasabb pontjának számító *Bogarasi-halmot*, ebben az évben pedig a *Göröngyösi iskola* helyén állítottak emléktáblát. A város határában lévő ezen emlékhelyeket hazlátogatók, kirándulók, egyesületek és tanulócsoporthok rendszeresen meglátogatják.

Ötletes és újszerű megoldásnak tekinthetjük, hogy a 2012 nyarán átadott kisújszállási Kumánia fürdő medencéit kun eredetű határnevekről nevezték el. Ízlésesen kivitelezett ismertető táblán olvasható az adott határnév rövid leírása. Mindezek a tájnevek megmaradását és a hagyományápolást egyaránt szolgáló kezdeményezések.

3.) A tájnevek együttes használata

A tájnevek fennmaradásának esélyét növelnénk, ha a területazonosító blokkterképek kódja mellett feltüntetnénk az adott határrész tájnevét is. Ezt néhány karakter hely megadásával biztosíthatnánk. Ezzel elérnénk, hogy egy-egy határrész neve az azonosító kódok mellett nevében is fennmaradna.

Pl.: U 45 EV-H-00 - VARJAS
U 8 Q7V-Y-00 - TURGONY
U 591 V-8-00 - GYALPÁR

Epilógus

Szívleljük meg Ipolyi Arnold feladatként is szolgáló intelmét!

*„Őrizzük emlékeinket,
gyűjtsük össze töredékeinket,
nehogy végleg elveszenek,
s ezáltal üresebb legyen a múlt,
szegényebb a jelen,
s kétesebb a jövő.”*

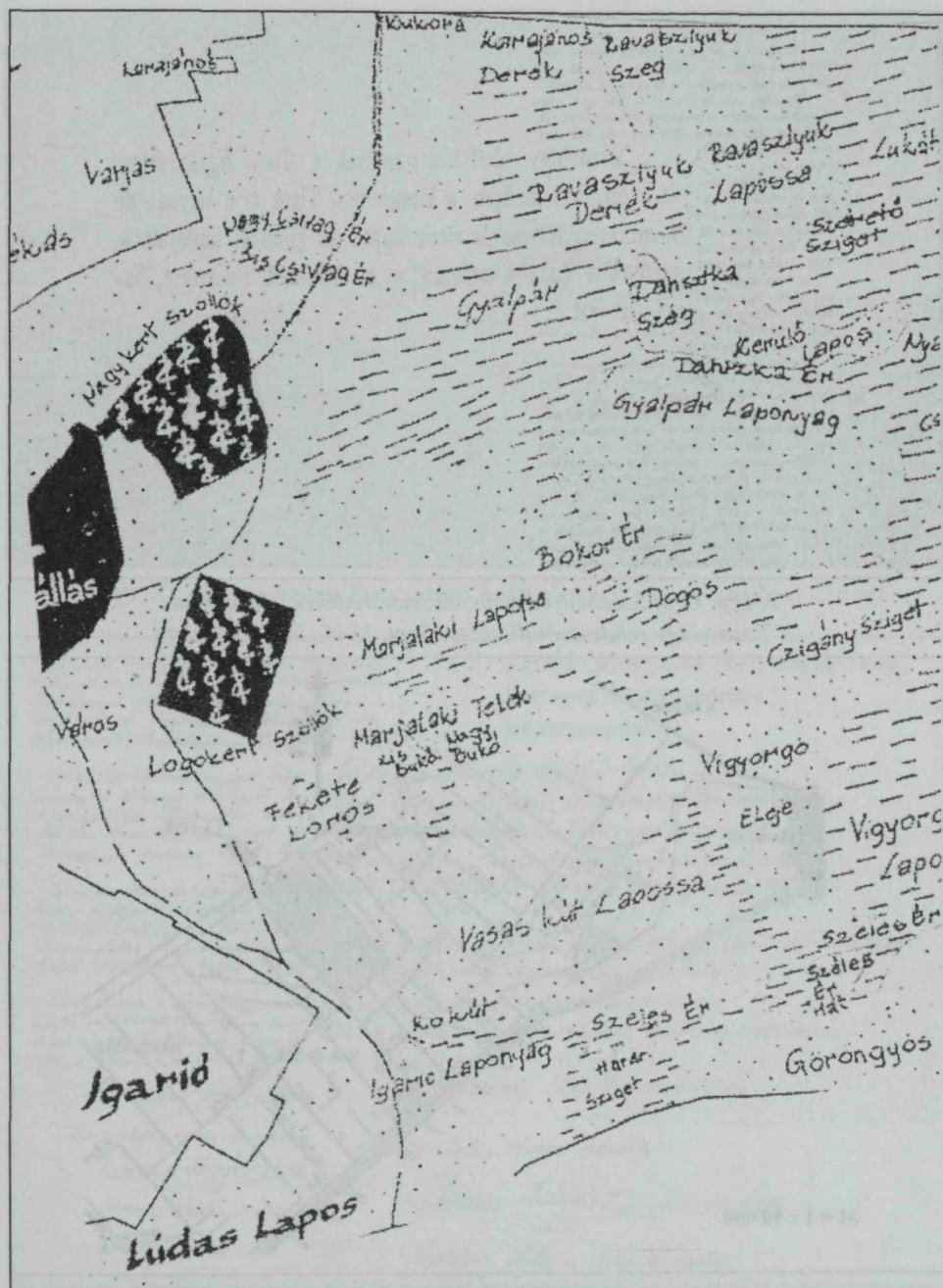
Források

1. Kisújszállás városi levéltár, Prot. Curr. 1778. 134. p. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (továbbiakban SZML)
2. Kisújszállás városi levéltár, Prot. Curr. 1790. VII., 1854. sz. SZML
3. Katonai felmérés, Josephinische Aufnahme, 1763–1787, Coll. XXI. Sect. 21. A leírást közli Cseh Géza 1995.

Felhasznált irodalom

- Bulla Béla – Mendöl Tibor
1947 A Kárpát-medence földrajza, Budapest. 611. p.
Cholnoki Jenő
1910 Az Alföld felszíne. In: Földrajzi Közlemények. 83. p.

- Dunka Béla – Fejér László – Papp Ferenc
2003 A Közép-Tisza-völgy vízi története. Budapest.
- Győrffy István
1922 Nagykunsági Krónika. Karcag.
- Győri Sándor
2001 Kultúrókológia. Gödöllő. 50–51. p.
- Hajdú József
1995 Dévaványa történeti helynevei a kéziratos térképeken (1700–1950). Székesfehérvár.
- Herman Ottó
1898 Az ősi foglalkozások. Halászkok és pásztorélet. Budapest.
- Kádár László
1941 A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei. Budapest.
- Kádár László
1943 A magyar ember a magyar tájban. In: Bartucz László (szerk.): A magyar nép. Budapest.
- Réthy Zsigmond
1998 Az ember és a táj. In: Crisicum I. 11–17. p.
- Széchenyi István
1846 Eszmetöredékek különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg. Pest.
- Teleki P.
1937 A tájfogalom jelentőségéről, Budapesti Szemle. évi nov. füzet 6–10.
- Tóth Albert
1997 A Közép-Tisza-vidéki táj gyökeres megváltozása a folyószabályozási munkálatok során. Gödöllő. 347–353. p.
- Tóth Albert
2003 A tájfogalom jelentőségéről. In: Tájökológiai Lapok I 2003. 2. sz. 125–134. p.

1. kép. „Nagykunságban fekvő Kisújszállás mezővárosának rajzolata...” 1720 (SZMLT86) – átrajzolta Jébert Katalin

Foltozásnak én nem vagyok barátja. Mert 'folt foltra' végkép sem egyéb, mint koldusöltöny, melyet ha egyed visel, nem nagy szerencse; ha pedig nemzet, szűgyen.

Tiszavölgy alatt én nemcsak a Tisza ágját értem és azon tért, melyre a kicsapongó Tisza árja terjed, de mind azon folyók és vizek ágyait és kiöntési lapályait is, melyek a Tiszába omlanak

Tiszavölgy alatt én nemcsak a Tisza ágját értem és azon tért, melyre a kicsapongó Tisza árja terjed, de mind azon folyók és vizek ágyait és kiöntési lapályait is, melyek a Tiszába omlanak, u. m. Szamost, Bodrogot, Sajót sat. sat.

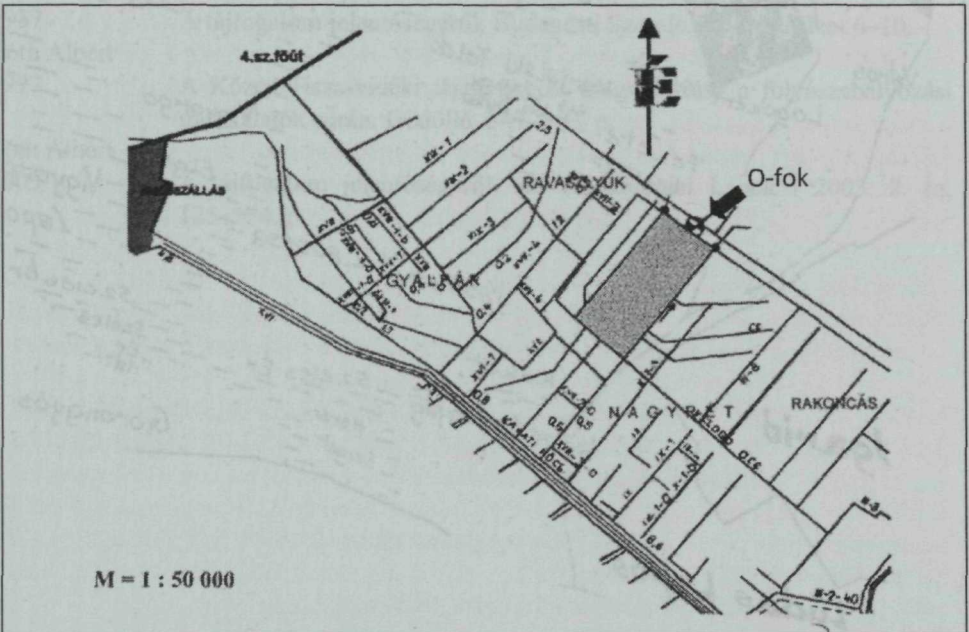
Ha csak arról volna meg, és másokra keresztül levő csomó feloldása nem munkára – mert csak folt is, és ekkép az utolsó lék kezét nyugtani nem szeret.

A Tisza völgyét és ez nem vidéki, vagy éppen kedvező körülmények szű és az egész roppant vízben kedvező szempontból.

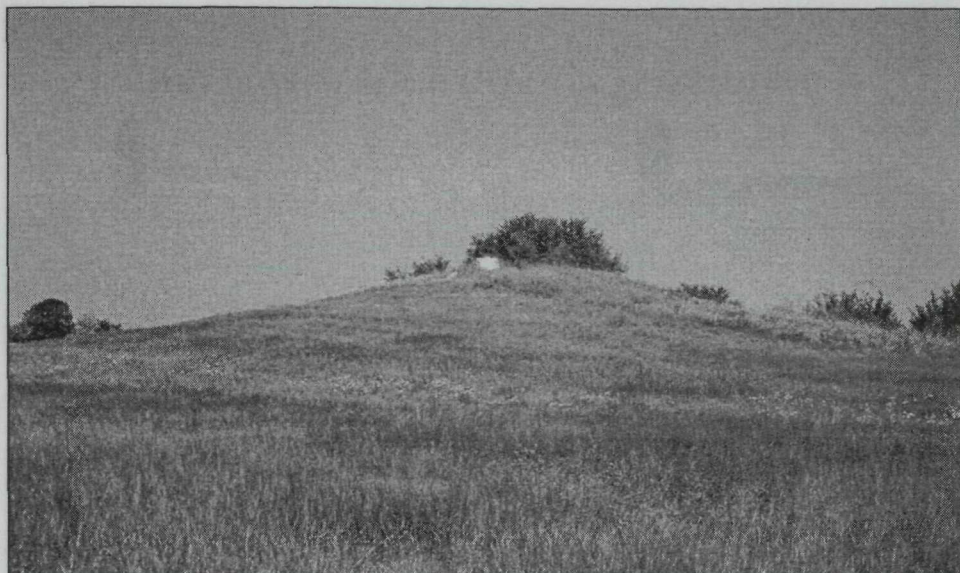
E most érintett néhány vezetészmét egybeillesztve, könnyen huzhatja ki magának a tisztelt olvasó, a Tisza rendezését illetőleg, irányzatot hova vág.

Vannak egredék, kik mindebben és ekkép vízrendezésekben is, készakarra kishibe és könnyebbre felek a legyűzőndő akadályok és bajok tömegét, mikép ez által az illetőket megkezdésre buzdítva és mintegy jó móddal bekeletépczvé, az egésznek bevezetésére kényszeríték. Ezen modornak lehet haszna, megfogodem; de valjuk meg, bizony egyedül földeskieket vagy gyermekekkel transzigráta. Amde földesiek és gyermekek tökeletet és silandót soha nem vittek még véghez, és soha nem is fogtak. E modor tehát nem a helyes, és inkább jobb

2. kép. Gróf Széchenyi István: Eszmetöredékek, különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg. Pest, 1846. 14. p. (részlet)

3. kép. Az 1985-ben létesített rizstelep (340 ha) a Kisújszállási Nagyréten. Szerkesztette: Tóth Albert, 2000

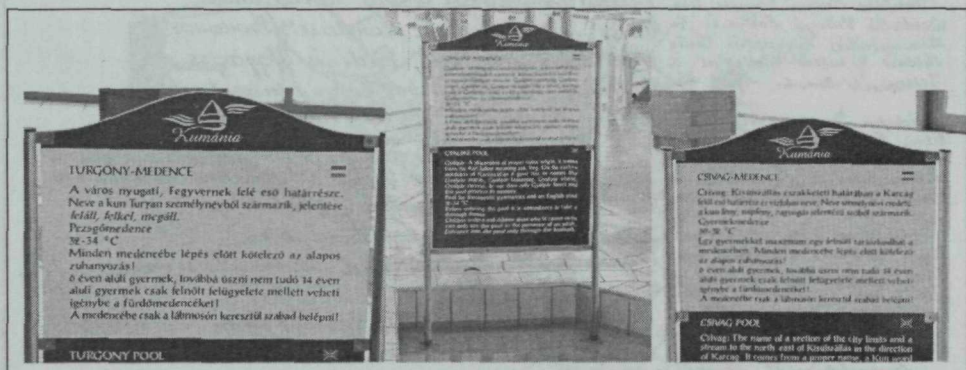
4. kép. Az Akasztó-halom Kisújszállás határában – 2008. (Fotó: Tóth Csaba)

<p>Urbánvil Lentevölgy Hészvári Dnygyaruk Kökohat Boeszteres Szajos Dombúrgát Kölcsgyárgal Kápmas Boeszvári Szécs Kerékvetőgis Csigahalom Kocját Főváros Kerekegyházi Boeszvári Vagot</p>	<p>Részlet Ökrös István 1977. február 14-én, Karcagon készült kéziratos határösszeírásából</p>
<p>Bánjós Kertész Györgyi Felm. Lódogya Barcsis Dörbő Székelyfalvas Dombólyi Villegő Kertész, és Sz. Rixing Székely. Hólosir Kendeáiser Prodonos. Kölcsgyárgal Kocját Szécs Székelyfalvas Csator, heit Földégyes Hgyarogas Kocját Kocját Székelyfalvas Hgyarogas Székelyfalvas Hgyarogas Kocját Kocját Székelyfalvas Hgyarogas Székelyfalvas Hgyarogas</p>	<p>Lódogya Barcsis Dörbő Székelyfalvas Rixing Székely Hólosir Kendeáiser Kocját Székelyfalvas Földégyes Hgyarogas Kocját Székelyfalvas Hgyarogas Székelyfalvas Hgyarogas Kocját Székelyfalvas Hgyarogas Székelyfalvas Hgyarogas</p>
<p>Lódogya Barcsis Dörbő Székelyfalvas Rixing Székely Hólosir Kendeáiser Kocját Székelyfalvas Földégyes Hgyarogas Kocját Székelyfalvas Hgyarogas Székelyfalvas Hgyarogas Kocját Székelyfalvas Hgyarogas Székelyfalvas Hgyarogas</p>	<p>Hgyarogas és székely e városokhoz ezt büszkén mehetnek Kocját emelkezt székelyek kunkaloma. Hgyarogas az utcája többnyire mind város, De, e székely határ neveivel karcag híres város.</p>
<p>Karcag 1977. február Székelyfalvas, rimbe székely Ökrös István Karcag Hgyarogas u. 1. sz. a. 4</p>	<p>Karcag 1977. február 14-én Székelyfalvas, rimbe székely Ökrös István Karcag Hgyarogas u. 1. sz. a. lakos.</p>

5. kép. Ökrös István kézirata. 1977-ben készítette a karcagi határnevekről.

6. kép. Kisújszállás elsőnek megjelölt emlékhelye, a marjalakai ősi telephely

7. kép. A Kumánia fürdő tájismertető táblái kun eredetű nevekkel Kisújszálláson